

СТРУКТУРА ДРУШТВА

Све друштвене појаве су у међусобној повезаности и у свом јединству чине структуру друштва.

Појам *структура* означава унутрашњи састав једне целине.

Означава мање или више стабилну целину односа између елемената једне ствари или појаве.

У том смислу у друштвеној структури разликујемо:

1. елементе из којих се састоји друштво
2. њихове карактеристике
3. односе којима су елементи повезани.

Треба разликовати структуру

- *глобалног друштвеног система,*
- *структуре подсистема у оквиру глобалног система.*

Глобални друштвени систем представља релативно стабилну целину свих делатности и односа у којима постоје услови социјалне егзистенције људи.

У оквиру њега разликујемо:

- **привредни, политички и културни систем,**
- с обзиром на просторну структуру у друштву постоје различити подсистеми, нпр. **градски и сеоски.**

Елементи друштвене структуре према марксистичкој теорији

Материјална основа (економска база)

1. Производне снаге

- материјални чиниоци производње (средства за рад и предмети рада)
- субјективни чиниоци (рад)

2. Производне односе

- равноправни и
- неравноправни

Друштвена надградња

1. Правно-политички елементи

- друштвене групе
- друштвене норме

2. друштвена свест

- религија
- филозофија
- наука
- уметност
- морал

Структура друштва према функционалистичкој теорији (Парсонс)

У структури друштвеног система на глобалном
нивоу разликује четири система:

- бихејвиорални,
- систем личности,
- социјални систем и
- културни систем

Социјални систем:

1. Привредни – функција задовољавање потреба друштва.
2. Политички - функција остваривања и мобилизације појединаца и ресурса према жељеним циљевима.
3. Образовни – функција преношења културе, норми и вредности на појединце.
4. Друштвени – функција координирања различитих елемената друштва.

Културни систем:

- Повезује разне елементе система, односно посредује између актера и омогућава интеграцију личности и социјалног система.

Систем личности:

- контролише социјални и културни систем.

Појединци морају правилно да сагледају своје место у друштву и остварују улоге које имају.

Бихејвиорални систем:

- има основу у генетским особинама, али је под снажним утицајем културног система.

СТРАТИФИКАЦИЈА ДРУШТВА

- Друштвена стратификација $\neq$ друштвене неједнакости
- Друштвена стратификација је облик друштвене неједнакости.
- Подразумева присуство друштвених скупина које су рангиране једна изнад друге.
- Положај појединца у стратификованом систему утиче на сва подручја његовог живота:
 - од шансе да преживи у току прве године живота
 - да сачува здравље
 - да се образује
 - да се запосли

Марксистичко тумачење друштвене стратификације

Узроци неједнакости и стратификације: подела рада, настанак класа, настанак вишка вредности, трговине и приватне својине.

Друштво је у свом развоју прошло кроз четири фазе:

1. примитивни комунизам - предцивизација - нису постојале друштвене неједнакости,
2. робовласничко друштво – постоје друштвене неједнакост,
3. феудално друштво - постоје друштвене неједнакост и
4. капиталистичко друштво - постоје друштвене неједнакост.

Прву, подређену, најбројнију класу – појединци – радна снага која омогућава производњу.

Другу, надређену класу – малобројни појединци који нису били укључени у производњу

Функционалистичко тумачење друштвене стратификације

- Функционалисти системе стратификације везују за постојање опште прихваћених вредности.
- Захваљујући неједнакостима и друштвеној стратификацији припадници друштва успешно сарађују, те представљају интеграциону функцију.
- Слојевитост друштва
- Слој чини група људи која има исти друштвени статус и друштвену улогу.
- Разликују се по: величини богатства, друштвеној моћи и друштвеном угледу.
- Разликује се: виши, средњи и нижи слој.

Теорија социјалне акције и друштвена стратификација

- Класна стратификација везује се за тржишну привреду
- Припадници класе имају и сличне животне шансе
- У капиталистичком друштву Вебер разликује четири класе:
 1. поседничка горња класа
 2. бели оковратници
 3. ситна буржоазија: поседује нека мала средства за производњу,
 4. класа мануелних радника.
- Два аспекта/основе стратификације:
 - статусни - везан за социјално вредновање групација и
 - партијски - утиче на стратификацију независно од класе и/или статуса.

Гиденс:

- Неједнакости постоје у свим друштвима
- Стратификација – постојање ранжираних друштвених скупина
- Друштво је целина састављена из хијерархијских слојева (привилеговани и мање привилеговани)
- Четири система стратификације:
 - Ропство
 - Каста
 - Сталеж
 - Класа

- РОБОВСКИ СИСТЕМ СТРАТИФИКАЦИЈЕ:
 - Екстремни облик неједнакости
 - У неким друштвима робови су били лишени скоро свих права
 - Правни услови мењали су се током времена:
 - Античка Грчка
 - Стари Рим
 - САД, Јужна Америка
 - Постепено је као формална институција искорењено

Савремено ропство

- поседовање или контрола одрасле особе или детета ускраћивањем слободе и искоришћавање ради зараде.
 - Облици: сексуално, принудни рад без надокнаде у условима опасним по живот, просјаци, трговина људима и органима, деца војници, принудни брак ...)
 - Извјештај УН – број жртава модерног ропства је у порасту:
 - сваки 150 човек на свету је жртва принудног рада или принудног брака;
 - више од половине случајева принудног рада откривено је у богатијим земљама са вишим средњим или високим приходима;
 - око 27,6 милиона људи је на принудном раду:
 - 3,3 милиона деце, од којих је више од половине принуђено на проституцију;
 - процена УН: 22 милиона људи је у принудним браковима, више од 2/3 су жене, а многе жртве су млађе од 15 година у време склапања брака.
- Разлог:** „сложене кризе“ попут пандемије корона вируса, оружаних сукоба и климатских промена, све то заједно повећава сиромаштво и ризик од поробљавања.

КАСТИНСКИ СИСТЕМ СТРАТИФИКАЦИЈЕ:

- Кастински систем разликује се од региона до региона
- Везује се углавном за културе индијског подконтинента
- Затворен систем у коме није дозвољено мешање између припадника касте

СТАЛЕЖСКИ СИСТЕМ СТРАТИФИКАЦИЈЕ:

- Постојање се везује за феудализам
- Феудални сталежи састоје се из слојева са различитим обавезама:
 - Највиши сталеж: аристократија и господски слој
 - Свештенство
 - Трећи сталеж: зависни сељаци, кметови, слободни сељаци, занатлије, трговци
- Постојала је могућност мешовитих бракова

КЛАСНА СТРАТИФИКАЦИЈА:

- Класни систем се не заснива на наслеђеној позицији и доста је еластичнији
- Социјална мобилност (кретање) је много чешће
- Класе зависе од економских разлика (неједнакост у имовини и приступу материјалном богатству)
- Базична разлика између класа огледа се у :
 - власништву над средствима за производњу
 - неједнаким радним условима
 - плати
- Гиденс:
 - виша класа
 - средња класа
 - радничка класа
 - сељаштво

Социјална стратификација у социјалистичким и бившим социјалистичким земљама

- Најчешће се у стратификацији ових друштава разликују:
 - радници (који су најбројнији),
 - сељаштво, интелигенција,
 - службеници (немануелни радници),
 - бирократија,
 - технократија,
 - занатлије и
 - ситносопственици.
- Постоје и гледишта која указују да се у овим друштвима појавила нова класа, „класа политичких бирократа“ која управља привредом, има велику моћ, привилегије и повластице.

ПОЈАМ И ВРСТЕ ДРУШТВЕНОГ КРЕТАЊА

Да ли постоји кретање у друштву и да ли могу да се утврде законитости тог кретања?

Два става:

1. друштво се креће, али због сложених околности које доводе до кретања немогуће је утврдити опште законе кретања
2. друштво се креће и могуће је утврдити опште законе кретања.

Друштвена промена је разлика између два стања друштвене структуре.

Промене могу да буду:

- квантитативне (раст или опадање)
- квалитативне (развој, опадање или распадање)
- вредносне (напредак или назадовање)
- према средствима (насилне и мирне)
- према значају (корените, радикалне и небитне)
- према брзини (еволутивне-постепене и револуционарне-нагле)
- према организованости (планске и спонтане)
- према подручју одвијања (економске, политичке и културне)

Појам и врсте друштвеног кретања

Кретање друштва у:

1. физичко–географском простору-миграције
(присилне, добровољне и мешовите)

- узроци: економски, политички и еколошки

2. социјалном простору

а) промена социјалног положаја
(хоризонтална)

- узроци: миграциона кретања, промена професије,
промена породичних односа

Б) промена социјалног статуса (вертикална)

- узроци: економски и образовни фактори

Литература:

- Милтојевић Весна, Илић-Крстић Ивана (2021). *Општа социологија* (интерни материјал за припрему испита). Ниш: Универзитет у Нишу, Факултет заштите на раду у Нишу.
- Хафнер Ј. Петар, Мишић Славољуб (2012). *Социологија*. Ниш: Универзитет у Нишу, Економски факултет.
- Entoni, Gidens (2013). *Sociologija*. Podgorica: CID i Banja Luka: Romanov.
- Haralambos Michael (1989). *Uvodu sociologiju*. Zagreb: Globus.